

POZNÁMKY K TEXTU *SLOBODA A JEDNOTA* ADAMA CHMIELEWSKÉHO

ONDREJ MARCHEVSKÝ

Inštitút politológie
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Email: ondrej333@gmail.com

Môj vstup nemá v záujme sugerovať čitateľovi spôsob čítania textu Adama Chmielewského *Sloboda a jednota*. Predstavuje iniciatívu zhrnúť isté rámcové zábery tohto textu z môjho uhla pohľadu. Pri naplnení takto vymedzenej iniciatívy volím stratégiu nechať prehovárať predovšetkým autora samotného používajúc rozsiahlejšie pasáže z jeho práce. Lepšie povedané, ide o predstavenie toho, ako tento text rezonuje vo mne ako čitateľovi. Zvolená stratégia umožní perspektívnemu čitateľovi Chmielewského textu posúdiť akcentovanie na „hovorenie“ a „prehováranie“ vybraných motívov a ich výklad v kontexte môjho čítania. Čitateľ tak môže porovnať môj prístup s tým, ktorý si sám zvolí alebo s tým, čo mu text ponúkne ako inšpiráciu. Text je podľa môjho názoru totiž možné čítať z viacerých uhlov pohľadu – systematická filozofia, dejiny filozofie, sociálna a politická filozofia, politológia, globalistika, sociológia atď.

Adam Chmielewski, autor predkladaného textu s názvom *Sloboda a jednota*, začína predstavením a uvažovaním o „dvoch koncepciách slobody“, ktorú predstavil v roku 1958 Isaiah Berlin.

Ide o slobodu negatívnu – je to sloboda od vonkajších obmedzení, a slobodu pozitívnu – ide o schopnosť samourčenia a sebarealizácie.

Chmielewski tu charakterizuje dobu formulovania Berlinovej koncepcie a to nasledovnými slovami: „V dobe, keď Berlin formuloval svoje rozdelenie na dve koncepcie slobody, ideológia slobody bola vedúcou témou politickej filozofie, centrálna pozícia témy slobody v točiacom sa vtedy filozoficko-politickej debate bola čímsi samozrejým a prirodzeným. Svet bol totiž vtedy rozdelený na dva politické bloky, jeden

z nich, blok komunistických štátov, bol považovaný druhým, svetom Západu, za najväčšiu hrozbu ľudskej slobody a jej pokojnej existencie v budúcnosti“ (Chmielewski, 2013, s. 6). A dodáva: „Od tohto obdobia svet podľahol dramatickej premene“ (Chmielewski, 2013, s. 6).

Predstavenie tejto Berlinovej koncepcie s dôrazom na dobu v ktorej bola formulovaná má svoj zámer, ktorý poľský autor opisuje takto: „Prostredníctvom analógie k Berlinovej rozdielnosti medzi dvoma pojmami slobody, majú tiež na vedomí dialektiku jednoty a slobody, by som chcel navrhnúť rozdelenie na dva pojmy jednoty. Domnievam sa totiž, že snaha o negatívne chápanie individuálnej slobody čoraz väčšou masou, čoraz viac nezávislých ľudí vedie k situácii, keď už iba sloboda, ba ani nie jednota, ale samotné zotrvanie ľudstva je ohrozené. Nutnosť filozofickej reflexie pojmu politickej jednoty sa zdá byť rovnako samozrejماً tvárou v tvár charakteru globálnej expanzie jedného, západného spôsobu organizácie spoločenského života do iných oblastí“ (Chmielewski, 2013, s. 7).

Nazdávam sa, že predošlé myšlienky nám utvorili určitú množinu predpokladov, ktoré viedli autora k formulácii svojich „dvoch koncepcií jednoty“.

V uvažovaniach Chmielewského vidíme východiško vo fenoméne, ktorý nám bude známi už asi od iných mysliteľov, ktorý pomenúva ako exkluzivizmus, presnejšie exkluzivizmus ľudskej povahy.

Táto exkluzivistická povaha človeka, tak podobná Kantovmu antagonizmu nedružnej družnosti, je aj u Chmielewského fenoménom neodstrániteľným a je tiež tým, čo: „nás necháva bezradnými vo vzťahu k otázke jednotnosti“ (Chmielewski, 2013, s. 7). Z toho

vyvodzuje, smerujúc stále bližšie k jeho koncepcii samotnej: „Každá forma ľudského spoločenstva je teda ustavičným úsilím zachovať rovnováhu medzi odstredivými tendenciami zbavovania sa povinností voči iným, a tendenciami spájajúcimi ju kvôli všeobecnej potrebe bezpečnosti, ktorá nám môže byť garantovaná iba inými ľuďmi“, „Vyplyva z toho, že dialektika jednoty a slobody je dialektikou dvoch základných ľudských úsilí – úsilia o bezpečnosť a úsilia o samostatnosť, každú formu spoločenského spolužitia môžeme zasa považovať za menej alebo viac trvalé, menej alebo viac dočasné riešenie toho vnútorného, pre ľudskú prirodzenosť konštitutívneho antagonizmu“ (Chmielewski, 2013, s. 7).

Práve posledná časť z citovaného textu nám, nazdávam sa, umožní lepšie uchopiť niektoré z kľúčových pozícií, ktoré sa v Chmielewského koncepcii jednoty ukazujú. O svojej koncepcii píše: „Mnou navrhnuté rozdelenie dvoch koncepcií jednoty sa opiera o odhalenie, že existujú dva spôsoby organizovania ľudských spoločenstiev a zabezpečenia ich stability: prvý z nich spočíva na nadiktovaní stanoveného spájajúceho činiteľa všetkým členom daného spoločenstva, a na prinútení všetkých k jeho rešpektovaniu; druhý spôsob spočíva na budovaní jej jednoty ako kompromisu, ktorý je výsledkom rokovania, na ktorých sú zúčastnení všetci členovia“ (Chmielewski, 2013, s. 8).

Tieto dve stanoviská nazýva : jednota nadiktovaná a vynútená – tyrania a jednota zjednaná v procese argumentácie – demokracia.

Kľúčom k tomuto rozdielu, ako uvádza autor: „je odlišnosť prístupu v otázke individuálnej subjektívnosti individua, schopnosti konať a individuálnej slobody, ktorá vychádza z obidvoch týchto pojmov“ (Chmielewski, 2013, s. 8).

Autor hodnotiac tieto dve koncepcie sa prikláňa k druhej, t. j. „diskurzívnej“ a argumentuje: „... jednota vytvorená cestou diskusie, bez preháňania o jej rezultáte, budí rešpekt predstavujúc znovuzískanie vzájomného rešpektu pre subjektívnosť individua, ktoré sú zaangažované v tomto procese“, „jednota vytvorená zjednaným kompromisom otvára priestor pre všestrannú spoluprácu postavenú na hodnotách rovnosti“ (Chmielewski, 2013, s. 8).

Potenciál a možnosti svojej koncepcie zhrňuje takto: „Teoretický potenciál zahrnutý v protiklade dvoch koncepcií jednoty je možné využiť pri vysvetľovaní dialektiky rôznych druhov sociálno-politických spoločenstiev, rovnako u malých, ako aj u veľkých skupín. Môžeme ho tiež použiť na vyjasnenie vzájomných vzťahov medzi najväčšími politickými organizáciami, akými sú civilizácie“ (Chmielewski, 2013, s. 9).

Problematika, ktorá vzbudzuje mimoriadne zainteresovanie je pojednanie Adama Chmielewského o fenoménoch „interpasívnosti“ a „verejnej agorafó-

bii“, ktoré vystupujú ako samostatné súčasti predkladaného textu v slovenskom preklade.

Interpasívnosť je opakom interaktívnosti, ktorú (interaktívnosť) považuje za výplod súčasnej doby spojený s rozvojom médií. Interaktívne fungovanie médií pretransformovalo pasívnych prijímateľov, odberateľov na ľudí, ktorí môžu do tohto priestoru vstupovať a uplatňovať tu svoju kreativitu. „Tento cieľ bol v určitom stupni zrealizovaný vďaka novodobým spôsobom komunikácie. Spolu s dosiahnutím tohto cieľa sa však spontánne objavil opačný fenomén – interpasívnosť“, „Interpasívnosť umožňuje zanedbať stanovené činnosti, aby urobila niečo úplne iné, alebo tiež zostala úplne pasívna. Podmienkou existovania interpasívneho vzťahu je teda disponovanie niečím alebo niekým, čo (kto) namiesto nás vykoná nami zanedbanú činnosť, „Prejavuje sa v našich reláciách voči kaplánovi, od ktorého očakávame vykonanie – za nás a v našom mene – stanovených činností prajúcich nášmu spaseniu, zvyčajne pod podmienkou vykonávania nie veľmi zaneprázdňujúcich aktov“ (Chmielewski, 2013, s. 9).

„Hlavným dôvodom objavenia sa interpasívnosti je samotný vznik otvoreného verejného priestoru, ako priestoru interaktívnosti, ktorý však, zhodne so zásadami liberalizmu, necháva na individuálnom rozhodnutí to, či niekto bude chcieť do neho vstúpiť či nie“ (Chmielewski, 2013, s. 10).

Autor problém interpasívnosti, jej zdrojov a mechanizmu, považuje za jeden z najväčších problémov pred ktorými stojí súčasná politická filozofia a psychológia.

Nazdávam sa, že pretransformovanie interpasívnych tendencií do priestoru celospoločenského prostredia môžeme nazvať, slovami Chmielewského, „verejnou agorafóbiou“, samozrejme držiac sa intencií odkazov autora textu.

V čitateľovi takýto sled uvažovania môže vzbudzovať pochybnosti, čo sa týka porovnania si teoretickej bázy s praxou, tzn. v akej miere je skutočne možná interakcia sa svetom, svetom, v tomto kontexte, médií. Nestatávame sa aj v dnes, hoci v skrytej a často skoro neodhaliteľnej podobe s tým, čo obmedzovalo interakcie skôr, ale čo bolo všeobecne známe, teda cenzúra?

Autor tieto možné pochybnosti predvída, dokonca ich sám veľmi precízne diagnostikuje píšuc: „Činnosť médií obzvlášť ako orgánov spoločenskej kontroly je jedným z najväčších požehnaní liberálnej demokracie. Zároveň však predstavuje aj jedno z najväčších ohrození“ (Chmielewski, 2013, s. 10).

Ako jeden zo základných a zároveň aj najfatálnejších črt médií je to, že správy sú aktom performatívnym, t. j. niečím čo svojim samotným vznikom vykonáva niečo čo bude považované za čosi, čo by sa malo vykonať prostredníctvom nich samých. „Podstatným aspektom tejto prezentácie je preparácia skutočnosti“ (Chmielewski, 2013, s. 11). Práve toto preparovanie sa

mi javí ako modernejšie pomenovanie cenzúry pre dnešné podmienky, ktoré zachytáva jej charakter nejasnosti v súčasnom svete. Vo svojej podstate sa príliš nelíši, hoci vonkajší prejav je ťažšie demaskovateľný v prípade „preparácie“.

Nasledujúce riadky, podľa môjho názoru, odzrkadľujú výstižnosť a precíznosť autorovho spracovania tejto problematiky.

„Jedným z paradoxov súčasného politického života je to, že interpasívna rezignácia zo vstupu do verejného priestoru, sa nachádza najčastejšie v liberálnodemokratických krajinách v podobe silnejúcej volebnej absencie, je výsledkom nesmelosti vstúpiť do verejného priestoru z dôvodu jej performácie médiami, hoci ich prvotnou úlohou bolo a zostane iniciovanie verejnej interaktívnosti“ (Chmielewski, 2013, s. 11).

„Verejný priestor však netrpí zbytočnosťou. Preto sa na opustené miesto vo verejnom priestore, hlavne v jej politickej časti, veľmi ochotne hrnú ľudia so špecifickými vlastnosťami a predispozíciami, často vnímaní, oprávnené, ako zbavení schopností pociťovať základný morálny pocit, akým je hanba. Sprevádza ich tiež sklon k tomu, aby vkročili do verejného priestoru hneď, zároveň zatvárajúc za sebou dvere, aby zabránili iným vstupu, a aby mohli získať jeho najväčšiu časť výlučne pre seba. Jednou z najčastejších metód zabránenia vstupu iných do verejného priestoru je jeho zatváranie pomocou rôznych diskriminačných ideológií. Verejný priestor, ktorý je, na jednej strane, spontánne opúšťaný, z druhej zatváraný, z tretej zasa zbavovaný demokratickej kontroly, stáva sa čoraz častejšie doménou ľudí vkráčajúcich do nej s cieľom realizovania kontroly nad ňou v mene všeobecného blaha, ale v mene vlastných záujmov“ (Chmielewski, 2013, s. 11).

V úvode môjho komentára som vytýčil spôsob, akým sa pokúsim priblížiť rámce tohto textu. Teda v duchu prehovárania autora, by som aj v závere použil konštatovanie, ktorým sám autor uzatvára svoju kapitolu píšuc: „Nie je nič zvláštne, že tieto fenomény umocňujú pasívne postoje, ktoré sú v skutočnosti vyjadrením tichého vzdoru proti tomu, že sa verejný priestor neotvára všetkým ľuďom v rovnakej miere“ (Chmielewski, 2013, s. 11).

Literatúra

CHMIELEWSKI, A.: Sloboda a jednota. In: *Annales Scientia Politica*, roč. 2, č. 2, 2013, s. 4 – 12.